

GEOGRAFICKÁ PODMIENENOSŤ REGIONÁLNEHO VÝVOJA SLOVENSKA V OBDOBÍ SPOLOČENSKEJ TRANSFORMÁCIE

Pavol KOREC – Katarína KOZÁKOVÁ

Abstract: *The interregional differences in the Slovak Republic are, generally accepted, enormous in economic performance and living standard of inhabitants. In this paper we wish to point at an important geographical dependency of regional development in Slovakia in the period of societal transition after the year 1989. The role of geographical factors in regional development, endogenous factors in sense of this paper, had been of key relevancy before the European Union accession. These influences not only had represented a specific framework for political, economic and social factors but, in final consequence, they initiated the regional divergence in Slovakia.*

Key words: *societal transition, regional development, geographical factors, Slovakia*

Úvod a expozícia problému

Všeobecne akceptovaným faktom je, že rozdiely medzi regiónmi Slovenska vo výkonnosti ich ekonomiky a v životnej úrovni ich obyvateľov sú veľmi veľké. Väčšina bádateľov v oblasti regionálneho rozvoja súhlasí s tým, že tieto rozdiely sú najmä výsledkom vývoja spoločnosti po roku 1989, s poznámkou, že základy týchto rozdielov boli položené už v poslednej tretine 19. storočia, pričom veľký podiel na súčasných regionálnych rozdieloch má najmä 40 rokov „komunistického“ vývoja Slovenska. Pozoruhodná je aj skutočnosť, že prakticky všetky práce hodnotiace súčasnú regionálnu štruktúru Slovenska, resp. predkladajúce viac alebo menej komplexné hodnotenie ekonomického a sociálneho rozvoja regiónov Slovenska, prichádzajú k záveru, že Slovensko je (bolo pred vstupom do Európskej únie) rozdelené na bohatý severozápad a chudobný juhovýchod.

Podstatne menšia zhoda však vládne pri hľadaní odpovedí na otázku čo je príčinou vzniku týchto rozdielov, prípadne ktoré faktory podmienili súčasnú regionálnu diferenciáciu Slovenska a akú úlohu zohrala pri vzniku týchto rozdielov regionálna politika štátu. Vysvetlenie vzniku regionálnych rozdielov na Slovensku, resp. prispieť k tomuto vysvetleniu je dôležité z viacerých dôvodov. Okrem veľmi dôležitej požiadavky odhadnúť budúci regionálny vývoj a pokúsiť sa ovplyvniť ho, dôležitá je napríklad aj skutočnosť, že vzhľadom na mimoriadnu zložitosť hodnotenia regionálneho vývoja sa dajú jednotlivé javy a procesy, najmä ak sú vytrhnuté zo širšieho kontextu, interpretovať rôzne, odborne nekorektne, možno povedať účelovo.

Geografi by mali razantnejšie upozorňovať na určitú zákonitosť a nevyhnutnosť (diferencovaného) regionálneho rozvoja na úrovni štátov v post - komunistických štátoch po roku 1989. Upozorňuje na to napríklad Hampl (1999, 2001, 2005 i v ďalších svojich prácach), keď okrem iného uvádza, že každá radikálna zmena (a všeobecne chápaná transformácia spoločnosti po roku 1989 takouto aj bola) vyvoláva, resp. k svojej realizácii potrebuje, aspoň dočasne preni-

Doc. RNDr. Pavol Korec, CSc.

Katedra humánnej geografie a demogeografie, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, SR, e-mail: korec@fns.uniba.sk

Mgr. Katarína Kozáková

Katedra geografie a regionálneho rozvoja, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Ul.17. novembra 1, 081 16 Prešov, e-mail: kkozakova@unipo.sk

kavé zvýšenie regionálnej diferenciácie. Špecificky toto platí pre post - totalitné štáty, a pre Slovensko obzvlášť. Pre Slovensko obzvlášť pre tri nasledovné dôvody: hospodársku zaostalosť krajiny na začiatku komunistického obdobia a následný dynamický rozvoj jeho ekonomiky spojený s výraznou nivelizáciou regionálneho rozvoja (1), veľké rozdiely medzi jednotlivými oblasťami vo vzťahu prakticky ku všetkým relevantným faktorom podmieňujúcim regionálny vývoj po roku 1989 (2) a nakoniec pre vznik samostatného štátu, Slovenskej republiky, 1. januára 1993 (3). Vzhľadom na uvedené je zrejmé, že určitý (pomerne významný) nárast rozdielov medzi regiónmi Slovenska bol po roku 1989 nielen ekonomicky nevyhnutný a pre rozvoj štátu aj potrebný, ale aj sociálne prijateľný.

Dôležitý dôvod pre výskum v tejto oblasti je aj skutočnosť, že v období vstupu Slovenska do EÚ, zdá sa, bola ukončená jedna etapa spoločenskej transformácie začatej v roku 1989, ktorej výsledkom je aj súčasný „vzorec“ jeho regionálnej štruktúry. Tento vzorec je potrebné identifikovať a vysvetliť. Hampl (2001) v jednej zo svojich hore spomínaných prác hovorí, že „je potrebné urobiť určitú bilanciáciu zmien realizovaných po roku 1989, pretože sa zdá, že nastupuje „druhá“ fáza transformácie. Možno predpokladať, že premena a základné prehlbenie regionálnych rozdielov v rámci jednotlivých post - totalitných štátov už boli z prevažnej časti realizované. Je veľmi pravdepodobné predpokladať, že v ďalších rokoch budú (doterajšie) selektívne tendencie postupne zoslabovať, pri súčasnej relatívnej stabilizácii existujúcich (makro-) regionálnych vzorcov ekonomickej a sociálnej diferenciácie.“

Problémy regionálneho vývoja Slovenska, podobne ako aj ostatných post - komunistických krajín Európy – nových členov EÚ, však pochopiteľne zostanú aktuálnym spoločenským problémom a jednou z kľúčových tém viacerých vedných disciplín, vrátane geografie, aj po 1. máji 2004.

Prispievajú k tomu, okrem iných, aj požiadavky spoločenskej praxe, z ktorých upozorniť treba najmä na tri. Na požiadavku rešpektovania princípov a zásad regionálnej politiky EÚ (1), nevyhnutnosti vytvorenia pravidiel čerpania prostriedkov z fondov EÚ (2) a v neposlednom rade aj na fakt, že na Slovensku ako aj v niektorých ďalších nových členských štátoch EÚ sa vlády ujímajú ľavicovo orientované strany, ktoré explicitne alebo implicitne jasne deklarujú potrebu vyrovnávania regionálnych rozdielov vo vnútri štátov.

V zmysle viacerých prác je regionálny vývoj dynamická kategória (Pavlínek 1995, Smith 1998, Hampl 2001, Blažek, Uhlíř 2002, Dostál, Hampl 2004, Johnston a kol. 2005 a iní). Na Slovensku môžeme za začiatok formovania súčasnej regionálnej štruktúry považovať obdobie tesne po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867, keď sa na jeho území začalo s intenzívnym budovaním železníc a nastúpil moderný priemysel (Bašovský, Divínsky 1991, Hampl 1999, Korec, Ondoš 2004, Korec 2005 a iní). V uplynulých približne 140 rokoch môžeme identifikovať štyri vývojové etapy, v ktorých sa regionálna štruktúra Slovenska vyvíjala v kvalitatívne odlišných politických, ekonomických a sociálnych podmienkach (obdobie Uhorského štátu 1867-1918, prvej Československej republiky 1918-1948, komunistickej Československej socialistickej republiky 1948-1989 a post-komunistického vývoja po roku 1989). Aj Hampl (2005) v tejto svojej práci pripomína, že rozlíšenie hlavných vývojových fáz a hlavných podmieňujúcich faktorov v týchto fázach je jednou z dvoch základných rovín hodnotenia dlhodobých vývojových tendencií geografickej organizácie spoločnosti.

Vo viacerých prácach venovaných hodnoteniu súčasného (nového?) vzorca regionálnej štruktúry Slovenska sa zdôrazňuje predovšetkým výrazný vplyv obdobia post - komunistickej transformácie (Benč 2002, Kling 2002, Gajdoš 2002, Rajčáková, Švecová 2002 a iní). Je to pochopiteľné, pretože na Slovensku začala po roku 1989 nielen „úzko chápaná post - komunistická transformácia, ale tento rok znamenal aj nástup široko chápanej post - industriálnej

vývojovej trajektórie“ (Hampl 2005). Navyše, až od roku 1989 môžeme na Slovensku hovoriť o vplyve globalizácie v pravom slova zmysle. Zmeny, ktoré prebiehali na Slovensku po roku 1989 boli veľmi dynamické, prebiehali v kontexte dynamiky svetovej ekonomiky a nasledovali po pomerne dlhom období nivelizácie regionálnej štruktúry. Akceptujeme skutočnosť, že v uplynulom období spoločenskej transformácie (pred vstupom Slovenska do EÚ) pôsobil na vývoj regionálnej štruktúry Slovenska celý rad faktorov (od globalizácie, cez regionálnu politiku, sídelnú hierarchiu, makropolitickú atraktivitu až po lokálne záujmy; pozri obr. 3). Posúdiť ich vplyv jednotlivo, na vývoj Slovenska ako celku, resp. jeho jednotlivých regiónov, v podstate nie je možné. Pôsobia synergicky, pričom treba rešpektovať ich priestorovú a časovú diferenciáciu.

V predložennom príspevku chceme poukázať na významnú geografickú podmienenosť regionálneho vývoja Slovenska v období jeho spoločenskej transformácie po roku 1989. Chceme upozorniť na skutočnosť, že geografické faktory (v zmysle nášho príspevku endogénne faktory) predstavovali v čase pred vstupom Slovenska do EÚ nielen určitý rámec vplyvu politických, ekonomických a sociálnych faktorov, ale v konečnom dôsledku podmienili regionálnu divergenciu na Slovensku. Takisto chceme v príspevku predložiť niekoľko základných teoreticko-metodologických poznámok k hodnoteniu regionálneho vývoja Slovenska v období spoločenskej transformácie.

Hodnotenie regionálnych rozdielov na Slovensku

Komplexné hodnotenie regionálnych rozdielov na území štátu má subjektívny charakter. Pomerne dobre sa dá postihnúť regionálna diferenciácia na základe indikátorov ekonomického a sociálneho rozvoja individuálne (napr. podľa nezamestnanosti, priemernej mesačnej mzdy, podielu zahraničných a medzinárodných firiem z celkového počtu súkromných podnikov a iné). Napriek obtiažnosti a subjektívnosti spomínaného komplexného hodnotenia sú však práce takého druhu predstavované a publikované.

Pri pokuse o ukázanie regionálnej diferenciácie štátu, napr. aj Slovenska, keď si autor kladie za cieľ aj ukázanie regiónov podľa stupňa ich ekonomického a sociálneho rozvoja, t.j. urobenie určitej regionálnej typológie, je potrebné vysporiadať sa najmä s dvomi otázkami. Prvou kľúčovou metodickou otázkou pri regionálnej typológii, resp. regionalizácii je stanovenie a vymedzenie vhodných územných básových jednotiek ako pre analytické, tak aj pre syntetické hodnotenie. Podľa nášho názoru ani jedna administratívna jednotka v postupnosti „obec – okres – kraj“ nie je vhodná. Druhou kľúčovou metodickou otázkou je výber vhodných indikátorov ekonomického a sociálneho rozvoja, ktorý je výrazne obmedzený dostupnosťou štatistických dát na potrebnej úrovni. Pochopiteľne imanentnou súčasťou tejto druhej kľúčovej otázky je aj, ako uvádza Hampl (2005), výber a konštrukcia agregovaných, resp. syntetických ukazovateľov ekonomickej a sociálnej, resp. komplexnej úrovne a významu sledovaných územných jednotiek.

Ak sa rozhodujeme, aké jednotky využijeme pri analýze, t.j. aké jednotky budú nositeľmi základných štatistických informácií o ekonomickom a sociálnom rozvoji, nemáme veľký výber. V prípade pokusov o regionálnu typológiu Slovenskej republiky sa v analytickej časti bádania za jednotky, ktoré sú nositeľmi informácií najčastejšie využívajú okresy. Je to pochopiteľné vzhľadom na veľmi dobrú dostupnosť štatistických dát. Na druhej strane to prekvapuje, najmä u geografov, pretože okresy nie sú najvhodnejšími základnými observačnými jednotkami hlavne pre dva dôvody: nie sú vnútorne integrované (1) a nie sú porovnateľné z hľadiska veľkosti (rozlohy a počtu obyvateľov) (2).

Pri štúdiu regionálnej typológie územia Slovenskej republiky vzhľadom na úroveň ekono-

mického a sociálneho rozvoja jednotlivých oblastí sa vhodnými bazovými jednotkami javia funkčné mestské regióny. Funkčné mestské regióny predstavujú špecifický typ funkčného regiónu definovaného na základe kritérií týkajúcich sa priestorovej interakcie medzi mestom a jeho okolím (jadro - zázemie). Funkčný mestský región sa definuje ako priestorovo súvislé územie, ktoré je relatívne uzavreté vzhľadom na denný pohyb obyvateľov za prácou, vzdelaním, službami, rekreáciou a sociálnymi kontaktmi. V súvislosti s týmto sa tento región často označuje ako denný urbánny systém alebo jednoducho denný región. Metodiku identifikácie funkčných mestských regiónov a ich základnú charakteristiku predstavil vo viacerých svojich prácach Bezák (1990, 2000, 2001).

Pri syntetickom hodnotení regionálneho rozvoja, t.j. ukázaní regionálnej typológie sa opäť najčastejšie ako „regióny“, resp. regionálne typy využívajú okresy. Túto skutočnosť takisto nepovažujeme za najsprávnejšiu. Na úrovni okresov (to isté sa týka aj funkčných mestských regiónov) je v podstate zachytená skôr ich individuálna variabilita než všeobecné pravidelnosti regionálneho vývoja a pravidelnosti priestorového usporiadania. Všeobecne pritom platí, že v závislosti na podrobnosti hodnotenia z územného hľadiska sa možnosti nájdenia pravidelností znižujú. (Hámpel 2005). V niektorých prácach sa pri syntetickom hodnotení využívajú kraje podľa ich územno-správnych hraníc. V prípade Slovenska sa vzhľadom na veľkosť a malú početnosť krajov na ich úrovni nedajú dobre zachytiť regionálne rozdiely. Regionálne rozdiely na úrovni krajov sa „schovávajú“ a na tejto úrovni sa prejaví iba dominantnosť Bratislavského kraja. Z uvedených dôvodov považujeme za vhodné pokúšať sa o predstavenie takých jednotiek, ktoré by minimalizovali vyššie uvedené nedostatky okresov a krajov.

Prác, ktoré poukazujú na regionálnu diferenciáciu Slovenska pred jeho vstupom do EÚ je pomerne veľa, patria medzi ne už spomínané práce Benč (2002), Kling (2002), Gajdoš (2002), ale aj ďalšie (Pašiak a kol. 2001, Rajčáková, Švecová 2002, Buček 2003, Ira a kol. eds. 2005 a iní). Skutočnosť, že veľa týchto prác sa objavilo až po viac ako desiatich rokoch od začiatku spoločenskej transformácie je pravdepodobne dôsledkom toho, že na národnej úrovni sa stal problém regionálnych rozdielov (regionálnych disparít) vážnym spoločenským problémom až v tomto období. Do určitej miery to možno pripísať aj faktu, že väčšina bádateľov v oblasti spoločenskej transformácie sa domnieva, že práve na začiatku 21. storočia bola uzavretá prvá etapa spoločenskej transformácie a vzniknutý „regionálny vzorec“ bude mať dlhšiu platnosť.

Pri hodnotení regionálnej diferenciácie považujú hore uvedení autori za relevantné sledovať úroveň ekonomického a sociálneho rozvoja na úrovni okresov. Okresy podľa územno-správneho členenia z roku 1996 predstavujú pre nich jednak základné observačné jednotky, ktoré sú nositeľmi základných (štatistických) informácií, jednak sú na úrovni okresov prezentované výsledky hodnotenia regionálnej diferenciácie. Na tomto mieste sa nebudeme bližšie zaoberať týmito prácami, ich kritické hodnotenie bolo prezentované v práci Korec (2005). Pozornosť si však zaslúži práca Ira a kol. eds. (2005), v ktorej je okrem iného prezentované priestorové rozloženie regionálnych typov, podľa úrovne široko chápaného spoločenského rozvoja, na Slovensku. Aj táto práca vychádza v analytickej časti zo 79 okresov a v syntetickej časti každý okres predstavuje samostatne jeden regionálny typ. Zaujímavosťou tejto práce je, že základný analytický rámec typológie tvorilo jedenásť faktorov, z ktorých každý bol sýtený veľkým rozsahom indikátorov. Považujeme za vhodné uviesť tieto faktory: ekonomická produkčná výkonnosť (1), zamestnanosť a trh práce (2), krajinnno-ekologická situácia (3), environmentálna infraštruktúra (4), vybavenosť územia technickou a informačnou infraštruktúrou (5), ľudský potenciál – populačná situácia (6), ľudský potenciál – pohyb obyvateľstva (7), ľudský potenciál – vzdelanostná úroveň (8), sociálna situácia (9), urbanizovanosť (10) a osídlenie (11).

Typologická analýza, ktorá bola postavená na aplikácii matematicko-štatistických analýz (faktorová analýza, zhluková analýza a bivariačná analýza) umožnila autorom vymedziť osem typov regiónov. V zásade možno konštatovať, že od typu 1 k typu 8 klesá úroveň spoločenského rozvoja (ekonomického a sociálneho) regiónov. Použitá metodika je skutočne zaujímavá a podnetná, predovšetkým v súvislosti s komplexnosťou použitých faktorov a indikátorov. Skutočnosť, že základnými observačnými jednotkami aj typologickými regiónmi sú okresy však spôsobila podľa nášho názoru niektoré diskutabilné výsledky. Vedľa seba v tesnom susedstve sú napr. okresy regionálneho typu 1 (Zvolen) a regionálneho typu 7 (Krupina, Detva). V prípade štyroch Košických mestských okresov a okresu Košice okolie dokonca bezprostredne susedia regionálne typy 1 a 8.

Obrázok 2 ukazuje jednu možnú delimitáciu územia Slovenska na základné regióny vzhľadom na ich ekonomický a sociálny rozvoj (Korec 2005, Korec, Ondoš 2006). Osobitosť tu predstavenej identifikácie základných regiónov spočíva najmä v troch skutočnostiach. Po prvé, základnými observačnými jednotkami nie sú okresy Slovenska, ale funkčné mestské regióny (denné funkčné regióny) podľa Bezáka (2000), ktoré, ako už bolo uvedené, lepšie odrážajú geografickú organizáciu života spoločnosti na tejto úrovni. Po druhé, identifikované „rozvojové“ regióny nie sú stotožnené s úrovňou okresov prípadne krajov, ako je to vo väčšine publikovaných prác, ale sú to určité mezoejedinoty. Tieto základné regióny, mezoejedinoty, okrem toho, že sa vyznačujú vnútornou homogenitou a vzájomnou odlišnosťou vzhľadom na sledovaný jav (úroveň ich ekonomického a sociálneho rozvoja), sú aj podstatne vhodnejšie pre účely regionálneho plánovania, resp. regionálnej politiky všeobecne. Nakoniec po tretie, akceptujúce výsledky práce Tvrdon a kol. (1995) predstavené sú len tri úrovne rozvoja regiónov: otvorené, parciálnej adaptácie a zaostávajúce.

Metodika ukázanej delimitácie územia Slovenska na základné regióny je podrobne popísaná v prácach Korec, Ondoš (2004) a Korec (2005). Tu len podotýkame, že pozostávala z dvoch častí. V prvej na základe jednoduchej kvantitatívnej analýzy 8 indikátorov ekonomického a sociálneho rozvoja (miera evidovanej nezamestnanosti, priemerná mesačná mzda zamestnancov, podiel poberateľov dávok v hmotnej núdzi z celkového počtu obyvateľov, podiel podnikateľov – fyzických osôb z ekonomicky aktívnych, podiel súkromných podnikov na počte obyvateľov, podiel zahraničných a medzinárodných podnikov z počtu súkromných podnikov, objem priamych zahraničných investícií na obyvateľa a hrubý domáci produkt na obyvateľa v parite kúpnej sily) boli jednotlivé funkčné mestské regióny rozdelené najskôr do siedmich (obr. 1) a potom do troch spomínaných úrovní. Ako už bolo uvedené skôr, výsledok, ktorý je ukázaný na tomto obrázku nemožno ešte považovať za regionálnu typológiu. V rozdieloch na úrovni funkčných mestských regiónov je zachytená skôr už spomínaná ich individuálna variabilita a podstatne menej všeobecné pravidelnosti regionálneho vývoja a pravidelnosti priestorového usporiadania. Z tohto dôvodu bolo potrebné pristúpiť k druhej časti výskumu, v ktorej boli na základe piatich relevantných charakteristík majúcich priamy vzťah k súčasnému stavu a k perspektívam ekonomického a sociálneho rozvoja, jednotlivé funkčné mestské regióny pospájané do predstavených 12 základných regiónov. Týmto piatimi charakteristikami, ktoré „zabezpečujú“ vnútornú homogenitu a vzájomnú odlišnosť základných regiónov sú:

- (1) historický vývoj, spoločné historické územnosprávne jednotky (stolice, župy, kraje), (túto charakteristickú črtu pekne prezentuje vo svojich prácach Žudel 1984, 1989),
- (2) primárny potenciál (jednotná geografická poloha a prírodné podmienky),
- (3) základné demografické charakteristiky (štruktúra obyvateľstva podľa biologických, kultúrnych a ekonomických znakov, prirodzený pohyb obyvateľstva a iné),

(4) špecifické ekonomické štruktúry (význam základných sektorov ekonomiky: primárneho, sekundárneho a terciérneho) a

(5) súčasné rozvojové možnosti (prírodné zdroje, cestovný ruch, cezhraničné vzťahy a iné).

Aj tento výsledok potvrdil fakt, čo nakoniec konštatovali prakticky aj všetci vyššie citovaní autori, že Slovensko sa po roku 1989 výrazne rozdelilo na bohatý severozápad a chudobný juhovýchod. Najpodstatnejším rysom regionálneho vývoja Slovenska (jeho územnej diferenciácie) po roku 1989 bolo nepochybne zvýšenie jeho selektívnosti a dynamiky. Podotýkame, že štúdium regionálneho vývoja a regionálnych disparít na úrovni štátu je komplikovaný interdisciplinárny problém, pri ktorom je potrebná pluralita názorov.

Faktory podmieňajúce regionálny vývoj Slovenska

S hodnotením faktorov podmieňajúcich regionálny vývoj v období post - komunistickej transformácie sa stretávame v mnohých prácach (Pavlínek 1995, Smith 1998, Buček 2003, Dostál, Hampl 2004 a iní). Z pohľadu Slovenska dávame do pozornosti práce Hampl (2001, 2005) a Korec (2004, 2005). Hneď na úvod poznamenávame, že stanovenie významovej hierarchie faktorov podmieňajúcich regionálny rozvoj je obtiažne vzhľadom na vysokú individuálnu variabilitu územných jednotiek a kombinovanému (často protichodnému) pôsobeniu jednotlivých faktorov. Jedna z možných schém vplyvu jednotlivých faktorov je ukázaná na obr. 3. K nej je vhodné urobiť tri poznámky. Po prvé, tri na prvom mieste uvedené endogénne faktory sú všeobecne považované za rozhodujúce v post-komunistickom období, čo v prípade Slovenska platí obzvlášť.

Vplyv endogénnych faktorov síce možno ovplyvniť, ale za cenu pomerne veľkých „nákladov“. Po druhé, z exogénnych faktorov sa pred vstupom Slovenska do EÚ naplno prejavil vlastne len vplyv globalizácie, najpozorovateľnejší cez priame zahraničné investície. Možno povedať, že tri spomínané rozhodujúce endogénne faktory základný prejav globalizácie z pohľadu regionálneho vývoja Slovenska (priame zahraničné investície), priestorovo razantne zvýraznili. Po tretie, systémové pozadie regionálneho vývoja, ktoré môžeme považovať za relatívne samostatný faktor významne prepojený s regionálnou politikou a lokálnymi záujmami, sa v prvej etape spoločenskej transformácie viac menej ešte len formovalo.

Pozitívne efekty faktora sídelnej hierarchie popisuje vo svojej práci Hampl (2001) nasledovne: „Hlavné mestá štátov a veľké mestá disponujú významným ekonomickým a sociálnym potenciálom. Ich ekonomická báza je diverzifikovaná so silným podielom terciérneho a kvartérneho sektora. Tieto mestá sú súčasne územno-správnymi centrami a v dnešnom globalizujúcom sa svete sú pre jednotlivé regióny štátu sprostredkovateľmi „ideí“ prichádzajúcich zvonku. Ich veľkou prednosťou je možnosť „face-to-face“ kontaktov v obchode a podnikaní. Veľké mestá majú lepšiu sociálnu a technickú infraštruktúru a priaznivejšiu demografickú (vzdelanostnú) štruktúru. Je zrejmé, že veľké mestá a ich regióny majú veľkú prednosť vo vzťahu k úspešnosti transformačného procesu.“ V sídelnej hierarchii Slovenska jasne dominuje Bratislava. Na východnom Slovensku sa vyvinuli Košice, sídelné centrum druhej kategórie (Bašovský, Švecová 2002). Podľa uvedenej práce sú Prešov, Nitra, Žilina, Banská Bystrica a Trnava sídla až tretej kategórie. V hierarchii sídiel Slovenska vo vzťahu k jeho regionálnemu rozvoju bola v období spoločenskej transformácie dôležitá jedna skutočnosť. Zmena pomerov po roku 1989 neznamenala iba „otvorenie sa spoločnosti“ a zvýšenie dynamiky vývoja, ale aj kvalitatívnu premenu faktorov podmieňajúcich regionálny rozvoj. Nástup post - industriálnych foriem vývoja v kombinácii s uplatňovaním trhovej konkurencie prehĺbil význam hlavných centier sídelných systémov na úrovni štátov. Koncentrácia kľúčových aktivít terciérneho sektoru má v post-industriálnej fáze výrazne selektívny charakter a ťaží z nej podstatne

menej sídiel ako z koncentrácie priemyslu v industriálnej fáze. Pozitívny vplyv koncentrácie kľúčových aktivít terciérneho sektoru sa preto pozitívne prejavil najmä u Bratislavy (hlavné mesto štátu, najväčšie mesto štátu, mimoriadne priaznivá makropoložka), menej už pri Košiciach a podstatne menej pri mestách nižších kategórií. V tomto vývoji dôležitú úlohu zohrala určite aj veľkosť (alebo lepšie povedané „malosť“) územia štátu a relatívne malá početnosť jeho populácie.

O výhodách geografickej makropoložky Bratislavy v období spoločenskej transformácie a jej vplyvu na rozvoj mesta a jeho regiónu podrobne pojednáva práca Korec, Smatanová (2000). Pozitívny efekt geografickej makro - položky sa dá interpretovať pomerne jednoducho: „Regióny, ktoré sa nachádzajú v blízkosti západnej štátnej hranice, resp. v blízkosti hraníc s bývalými štátmi západnej Európy mali po roku 1989 lepšie podmienky pre ekonomický a sociálny rozvoj a lepšie podmienky pre úspešné zvládnutie transformačného procesu, ako regióny s východnejšou lokalizáciou“. Výsledky v tomto zmysle predložila aj štúdia nemeckého inštitútu Empirica sídlaceho v Bonne (Trend 1993), ktorá analyzovala 471 regiónov celej Európy s cieľom odpovedať na otázku: „Kde investovať v Európe, s najefektívnejšou návratnosťou investícií?“ Na prvých štyroch miestach sa umiestnili región Bratislavy, región západných Čiech, región Győr - Sopron a región Poznane. Trojuholník Viedeň - Bratislava - Győr bol označený v uvedenej štúdii za „zlatý trojuholník“ Európy.

Zaujímavú štúdiu o *genius loci* Bratislavy a jeho vplyvu na súčasnú pozíciu mesta v regionálnej štruktúre Slovenska a stredoeurópskeho priestoru publikoval Falt'an (1997). Ten vo svojej štúdii predstavuje dlhodobu sa pozitívne prejavujúci *genius loci* Bratislavy, pričom postupne charakterizuje šesť jeho základných rozmerov: geografický, politický, sociálno-ekonomický, kultúrny, infraštruktúrny a symbolický. Týmto poznámkami chceme upozorniť na jednu skutočnosť. Územno-správnou jednotku Bratislavský kraj (úroveň regiónov NUTS III) vytvára mesto Bratislava a tri priliehajúce okresy Malacky, Pezinok a Senec. Ostatné kraje Slovenska majú 7 (Trnavský) až 13 klasických, teda nie mestských, okresov (Prešovský). Bratislavský kraj sa územne prakticky zhoduje s funkčným mestským regiónom Bratislava vymedzeným Bezákom (2000). Bratislavský kraj je aj všeobecne stotožňovaný (hoci nepresne) s pojmom aglomerácia Bratislavy, resp. s pojmom (relatívne uzatvorený) región Bratislavy. Bratislavský kraj má bez diskusie najvýhodnejšiu geografickú makropoložku a jeho dominantnosť vzhľadom na faktor sídelnej hierarchie dobre ukazuje tabuľka 1. Slovensko bolo na úrovni regiónov NUTS II pre potreby Eurostatu rozdelené na štyri regióny: Východné Slovensko (Košický a Prešovský kraj), Stredné Slovensko (Žilinský a Banskobystrický kraj), Západné Slovensko (Trnavský, Trenčiansky a Nitriansky kraj) a Bratislava (Bratislavský kraj). Takto vymedzené regióny na úrovniach NUTS II a NUTS III sa potom porovnávajú či už komplexne alebo podľa jednotlivých indikátorov ekonomického a sociálneho rozvoja. A namiesto toho, aby sa zdôrazňovalo, že nie je nič prirodzenejšie vo vývoji regionálnej štruktúry Slovenska po roku 1989 ako skutočnosť, že Bratislava (na úrovni NUTS II) a takisto aj Bratislavský kraj (na úrovni NUTS III) niekoľkonásobne predstihujú ostatné regióny, zdôrazňuje „bratislavocentrizmus“, krivda, ktorá sa deje v obyvateľoch ostatných regiónov a nevyhnutnosť vyrovnávania rozdielov medzi Bratislavským regiónom a ostatnými regiónmi Slovenska.

Tabuľka 1: Podiel obyvateľov žijúcich v mestách podľa krajov

Kraj	Počet obyv. v roku 1991	Počet obyvateľov v mestách			Podiel obyvateľov miest		
		spolu	100 000 +	50 000 +	spolu	100 000 +	50 000 +
Bratislavský	606 351	517 819	444 062	444 062	85, 39	73, 24	73, 24
Trnavský	541 992	274 768	-	71 886	50, 69	-	13, 26
Trenčiansky	600 575	342 916	-	111 049	57, 09	-	18, 49
Nitriansky	716 846	353 070	-	90 420	49, 25	-	12, 61
Žilinský	668 771	348 252	-	143 411	52, 07	-	21, 44
Banskobystrický	659 341	348 229	-	85 556	52, 81	-	12, 98
Prešovský	739 264	381 573	-	142 511	51, 62	-	19, 28
Košický	741 195	450 786	236 259	236 259	60, 81	31, 88	31, 88

Skutočnosť, že v celom období modernej urbanizácie Slovenska, resp. formovaní súčasnej regionálnej štruktúry Slovenska, t.j. v období po roku 1867 sa výrazne uplatňuje makropolo-hová atraktivita v zmysle západno - východného gradientu je podrobne rozobraná v práci Ko-rec (2005). Na príkladoch industrializácie Slovenska v rokoch 1867-1918, zahraničnej emigrácie od roku 1867 až do začiatku 2. svetovej vojny ako dôsledku hospodárskeho zaostávania vy-braných regiónov a iných skutočností sa v uvedenej práci poukazuje na permanentne vyššiu atraktivitu západného Slovenska v sledovanom období, v porovnaní so stredným a východným (pozri nižšie). Do značnej miery na túto skutočnosť poukazuje vo svojej štúdii aj Lukniš (1985), ktorý hodnotí možnosti rozvoja jednotlivých regiónov Slovenska na základe ich primárneho potenciálu (prírodných podmienok a polohy).

Vzhľadom na horský reliéf (70 % územia Slovenska zaberajú Karpaty) a pretiahly tvar územia sa na Slovensku pri hospodárskom rozvoji jednotlivých regiónov výrazne uplatňuje a uplatňovala i v minulosti dopravná infraštruktúra. Možno povedať, že jedna z dominantných črt súčasnej regionálnej štruktúry Slovenska, ktorou je sídelne a hospodársky rozvinuté stred-né a horné Považie bola „založená“ začiatkom sedemdesiatych rokov 19. storočia, keď boli dokončené košicko - bohumínska a považská železnica. Koncom 19. storočia získalo kotlino-vé územie od Trenčína až po Poprad predstih pred ostatnými regiónmi, ktorý si udržiava viac menej až do súčasnosti. Je zrejme, že už samotné vybudovanie železníc v týchto smeroch, ako aj neskorší rozvoj prilahlých kotlín boli výsledkom aj už spomínanej makropolochovej atrak-tivity tohto územia. Po roku 1989 regióny Slovenska výrazne pociťujú prítomnosť, resp. absen-ciu diaľnic a letísk. Delenie finančných prostriedkov medzi diaľnicu vedúcu severným dopravným koridorom a rýchlostnú cestu vedúcu južným dopravným koridorom je permanentný problém slovenskej vlády a spoločnosti všeobecne. Na úrovni regiónov sa v tejto súvislosti udomácňuje pojem „vojna juh proti severu“. O regionálnej diferenciácii územia Slovenska vzhľadom na vybavenosť prvkami „veľkej“ dopravnej infraštruktúry (diaľnice, dvojkoľajové elektrifikované železnice, letiská, prístavy a terminály kombinovanej dopravy) pojednáva práca Horňák (2004). Jej záver je jednoduchý, ale z ďalekosiahlymi dôsledkami pre regionálny vý-voj Slovenska: regióny stredného, južného, severovýchodného a východného Slovenska vy-bavenosťou veľkou dopravnou infraštruktúrou výrazne zaostávajú za regiónmi Bratislavy, juhozápadného a západného (stredné Považie) Slovenska.

K historickému, resp. k historicko-geografickému zaostávaniu vybraných regiónov Sloven-ska sa vyslovuje vo svojej práci aj (Urban 2000, s. 243): „Hospodárske ťažisko Uhorského kráľovstva zostávalo aj po roku 1867 naďalej v Podunajsku a predovšetkým v samotnej Bu-dapešti. Väčšina priemyslových podnikov na Slovensku bola naďalej sústredená v Bratislave, ktorá mala v roku 1910 asi 93 000 obyvateľov (dynamitka, rafinéria nafty, čokoládovňa, taba-

ková továreň, výroba gumy, cvernovka a iné) a Košiciach, ktoré mali v rovnakom roku okolo 44 000 obyvateľov (tabaková továreň, továreň na cigóriu, keramický, nábytkársky a strojársky závod). Charakter priemyslového mesta dostávali aspoň čiastočne Banská Štiavnica (tabaková továreň, textilka), Ružomberok (papierne, textilná výroba), Banská Bystrica (nábytkárska, drevárska a textilná výroba) a Žilina (súkenka a celulóška). V ostatných zo 44 štatutárnych slovenských miest úplne prevládala tradičná remeselná výroba. K najmenej industrializovaným oblastiam naproti tomu patrili Oravská, Šarišská a Zemplínska župa, kde bol rozsah priemyselnej výroby celkom zanedbateľný.

Už skôr sme konštatovali, že za začiatok formovania súčasnej regionálnej štruktúry možno považovať obdobie tesne po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. Pri štúdiu regionálneho vývoja Slovenska po roku 1867, oddelene v štyroch spomínaných kvalitatívne odlišných etapách, sa dá poukázať na fakt, že zaostávanie severovýchodného, východného a juhu stredného Slovenska má pomerne výrazný historický aspekt. Na toto „historické zaostávanie“ možno poukázať aj pri hodnotení tabuľky 2, ktorá ukazuje síce jednoduchý jav, ale ktorý citlivo odráža hospodársky vývoj v regiónoch.

Z priloženej tabuľky je zrejme zaostávanie územia východného Slovenska, dnešného Prešovského a Košického kraja, v období pred vznikom Československej republiky. Naopak územie týchto dvoch krajov sa dynamicky vyvíjalo v období komunistického obdobia, v období silnej socialistickej industrializácie. Treba poznamenať, že industrializácia v tomto období nevychádzala zo štandardných princípov trhovej ekonomiky, ale bola riadená direktívne a jedným z jej hlavných cieľov bolo práve vyrovnávanie regionálnych rozdielov v životnej úrovni obyvateľov medzi Českom a Slovenskom a aj v rámci samotného Slovenska. Industrializácia mala podporiť regionálny rozvoj východného Slovenska. Aj z uvedených skutočností by nemalo byť preto prekvapujúce zaostávanie východného Slovenska v prvej etape spoločenskej transformácie. V nej totiž, ako hovorí Hampl (2005), sa nielen presadzujú kvalitatívne nové post-industriálne formy vývoja, ale v nej dochádza aj k realizácii „nápravných“ procesov socializmom deformovanej industriálnej sociogeografickej organizácie. Na osobitosti a dôsledky vývoja počtu obyvateľov Slovenska v jednotlivých vývojových etapách po roku 1869 poukazuje vo svojej práci aj Matlovič (2005).

Tabuľka 2: Indexy rastu počtu obyvateľov krajov Slovenska

Kraj	Počet obyvateľov				Indexy rastu		
	1869	1910	1950	1991	1910/1869	1991/1950	1991/1869
Bratislavský	152 859	206 979	336 628	606 351	135	180	397
Trnavský	265 114	322 773	389 140	541 992	122	139	204
Trenčiansky	242 598	303 652	373 753	600 575	125	161	248
Nitriansky	366 931	480 796	558 152	716 846	131	128	195
Žilinský	311 192	352 990	414 933	668 771	113	161	215
Banskobystrický	400 745	474 485	486 085	659 341	118	136	165
Prešovský	370 926	374 773	441 862	739 264	101	167	199
Košický	371 446	400 209	441 764	741 195	108	168	200

Jaura (1988) k vývoju Slovenska na konci 19. storočia hovorí: „V období nástupu moderného priemyslu na Slovensku, t.j. v druhej polovici 19. storočia, po Rakúsko-Uhorskom vyrovnaní v roku 1867, boli na území dnešného Slovenska niektoré regióny, ktorých sa industrializačné procesy dotkli len okrajovo, prípadne sprostredkovane. V týchto regiónoch sa nere realizovali väčšie investície, ktoré by viedli k výraznejším zmenám pôvodného agrárno-

lesníckeho charakteru územia a následne i k zmenám sídelnej štruktúry. Len nepatrné zmeny nastali aj v sociálnej štruktúre (v zamestnaneckej štruktúre a v oblasti príjmov), čo sa nakoniec prejavilo aj v nižšej životnej úrovni obyvateľstva týchto regiónov. Tieto problémové regióny sa obyčajne nachádzali mimo hlavných dopravných ťahov a viaceré z nich boli pohraničnými regiónmi. Aj tieto dve skutočnosti sa podieľali na ich spoločenskom a ekonomickom zaostávaní. Takýmito územiami boli v druhej polovici 19. storočia regióny Kysúc (terajšie okresy Čadca a Kysucké Nové Mesto; pozn. autora), Oravy (Dolný Kubín, Námestovo, Tvrdošín), severného Spiša (Kežmarok, Levoča, Stará Ľubovňa), Šariša (Sabinov, Bardejov, Stropkov, Svidník, Vranov nad Topľou), Zemplína (Medzilaborce, Snina, Sobrance, Humenné, Michalovce, Trebišov), južnej časti Gemera (Košice-okolie, Rožňava, Rimavská Sobota, Revúca), Hontu (Levice) a Novohradu (Lučenec, Veľký Krtíš).

Jaura (1988) sa vo svojej práci vyjadruje aj k regionálnemu vývoju Slovenska v prvej polovici 20. storočia. V zhode s viacerými autormi aj on považuje prvú polovicu 20. storočia za obdobie stagnácie hospodárskeho rozvoja Slovenska. Pochopiteľne boli určité rozdiely medzi vývojom jednotlivých oblastí. Veľmi dobre poukazuje na rozdielnosť vývoja jednotlivých regiónov ukazovateľ zvyšovania počtu zamestnaných v priemysle. Priemysel bol v tomto období jasne vedúcim hospodárskym odvetvím a bol dobrým ukazovateľom progresívneho hospodárskeho rozvoja. „Od roku 1900 do roku 1926 sa zvýšil počet zamestnaných v priemysle v západnej časti Slovenska o 26 168 pracovníkov, v strednej časti o 6 519 a vo východnej poklesol o 338 pracovníkov“ (Jaura 1988). Tento rozdielny regionálny vývoj, resp. hospodárske zaostávanie časti územia Slovenska viedlo už v období pred 2. svetovou vojnou k intenzívnemu regionálnemu hnutiu, ktoré kritizovalo výrazne rozdielnu hospodársku štruktúru v jednotlivých menších územných celkoch v rámci Slovenska. Toto hnutie vyústilo v založení Národohospodárskeho ústavu Slovenska a Podkarpatskej Rusi v roku 1931, ktorý mal riešiť, okrem iného, aj problémy regionálneho rozvoja Slovenska. Od roku 1936 sa ústav menoval Národohospodársky ústav Slovenska.

V historickom kontexte možno hodnotiť aj zaostávanie južného Slovenska. Toto územie vystupuje prakticky od vzniku Československej republiky v roku 1918 ako politicky problematické, nestabilné územie. Táto skutočnosť sa nepriamo prejavila v investíciách, najmä v oblasti dopravy a priemyslu v jednotlivých etapách vývoja. Zatiaľ čo juhu západného Slovenska sa najmä vďaka výhodnej polohe k regiónu Bratislavy (v poslednom období aj k Česku, severozápadnému Maďarsku a Rakúsku), tranzitu medzi juhovýchodnou a severozápadnou Európou a veľmi dobrým podmienkam pre intenzívnu poľnohospodársku výrobu darí tento nedostatok prekonávať, juh stredného Slovenska a juh východného Slovenska patria k najzaostávajúcim regiónom štátu.

Záver

Vo viacerých štúdiách hodnotiacich vplyv regionálnej politiky vlády, prípadne regionálnych politík iných inštitucionálnych štruktúr ovplyvňujúcich regionálny vývoj Slovenska sa konštatuje, že neboli dobré. Niektorí autori dokonca podotýkajú, že vládna regionálna politika v období 1990 – 1998 bola jednou z príčin nárastu regionálnych disparít a objavenia sa depresných regiónov. Širáč (1999) poukazuje na nasledovných 6 základných nedostatkov regionálnej (-ych) politiky (-ík) v tomto období: nedostatok stredno - a dlhodobých stratégií ekonomického a regionálneho rozvoja (1), insufficient finančných a inštitucionálnych nástrojov regionálnej politiky (2), slabá komunikácia medzi jednotlivými inštitúciami podieľajúcimi sa na regionálnej politike (3), podcenenie regionálnej politiky v porovnaní s odvetvovými

politikami (priemyselnou, sociálnou, environmentálnou a i.) (4), nedocenenie (marginalizácia) základných princípov regionálnej politiky (5) a absencia základnej legislatívy (6).

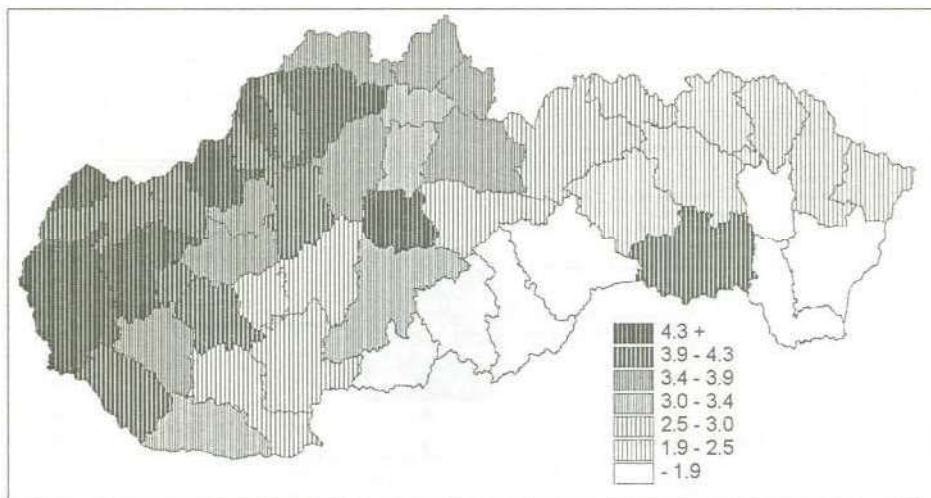
Napriek tomu, že regionálna politika uplynulých 14 rokov bola všeobecne kritizovaná, v odbornej literatúre (ekonomickej, sociálnej, geografickej, ale i inej) bola početnosť štúdií venovaných úzko chápanej regionálnej politike malá. Hampl (2001) uvádza niekoľko príčin tohto stavu. Podľa neho dedičstvo komunistickej éry v podobe výnimočnej nivelizácie regionálnych rozdielov nevytvorilo podmienky, resp. tradíciu pre hodnotenie regionálnej politiky. Ďalším dôvodom je skutočnosť, že vytváranie regionálnych rozdielov v 90-tych rokoch minulého storočia ešte len začínalo a výsledok procesu sa mohol len predpokladať, takže dlhšiu dobu nebolo kritické hodnotenie regionálnej politiky ani potrebné. Vo viacerých post - komunistických štátoch bol takisto silný odpor k plánovaniu (regionálna politika bola tiež určitou formou plánovania), považovanému za odkaz komunizmu. A nakoniec významná bola aj skutočnosť, že dlho chýbali kľúčové subjekty regionálneho rozvoja, predovšetkým samosprávne regióny na úrovni krajov – VÚC. Neprekvapuje preto, že v takýchto podmienkach mala väčšina opatrení prijímaných vládou v rámci regionálnej politiky skôr charakter parciálnych opatrení a často len jednorázový charakter, ako koncepčných rozhodnutí vytvárajúcich pravidlá hry.

Zdá sa, že všetky fakty naznačujú priznať, že súčasné výrazné regionálne rozdiely na Slovensku sú výsledkom očakávaného vývoja spoločenskej transformácie po roku 1989. Do určitej miery to je možné takto formulovať, ale tak jednoduché to zase nie je. Minimálne, skôr ako by sme vyslovili takýto názor, je potrebné zaujať stanovisko k niektorým zásadným otázkam akými sú napríklad: Ako by sa uberal regionálny rozvoj Slovenska, keby sa po roku 1993, resp. po roku 1998 bolo pristúpilo k regionálnej politike zodpovednejšie? Keby bolo už v roku 1996 urobené odborne korektnejšie nové územno-správne členenie štátu, keby sa boli vytvorili skôr samosprávne veľké územné celky (možno už k tomu 1. januáru 1997), keby sa pristúpilo skôr a zodpovednejšie k decentralizácii rozpočtových i mimo rozpočtových finančných prostriedkov, keby bola privatizácia v rokoch 1996 až 1997 realizovaná iným spôsobom a tých keby je viac. Podľa nášho názoru by sa regionálne rozdiely na Slovensku boli objavili v období spoločenskej transformácie v každom prípade. Súhlasíme s názorom Hampla (2001) uvedenom v úvode tejto štúdie, že každá radikálna zmena k svojej realizácii potrebuje, aspoň dočasne prenikavé zvýšenie regionálnej diferenciácie. Navyše pri vzniku nového štátu sa pozerá (jeho štátne orgány pozerajú) najskôr na jeho ekonomiku ako celku, na jej stabilizáciu, na zlepšovanie toľko zatracovaných makroekonomických ukazovateľov, na etablovanie a presadenie sa štátu v svetovom politickom spoločenstve, na vysporiadanie základných ekonomických otázok súvisiacich so vznikom, resp. rozdelením štátu a preto je pochopiteľné, že problémy regionálneho rozvoja, vrátane odstraňovania regionálnych rozdielov, prichádzajú na rad neskôr. Nezodpovedanou otázkou však zostáva, či by regionálne rozdiely na Slovensku nekulminovali skôr, prípadne či by tieto rozdiely boli také veľké, keby boli (-o) niektoré z tých vyššie uvedených otázok riešené iným spôsobom.

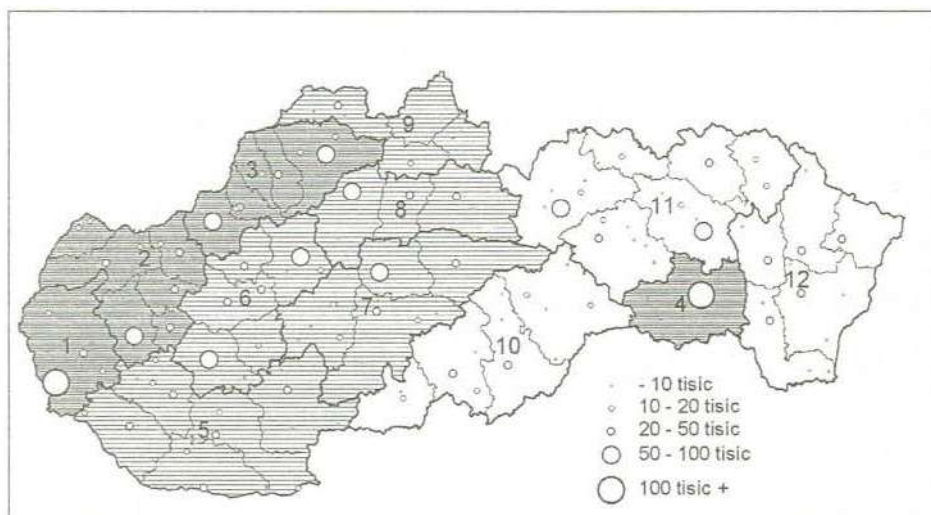
V závere práce sa obmedzíme na dve poznámky. Regionálny vývoj Slovenska v období 17.11.1989 – 31.4.2004, ktorého vplyv je v jeho súčasnej regionálnej štruktúre dominantný (možno by bolo lepšie hovoriť najzreteľnejší) sa „niesol pod vplyvom“ štyroch skupín faktorov: demokratizácie spoločnosti a nástupu trhovej ekonomiky (1), globalizácie (hlavne priamych zahraničných investícií) (2), faktorov „typických“ pre všetky postkomunistické štáty, najmä pre štáty V4 (sídlna hierarchia, makropolohová atraktivita a ekonomická špecializácia regiónov) (3) a faktorov vyplývajúcich z osobitostí Slovenska (primárny potenciál, stav dopravnej infraštruktúry, excentrická poloha Bratislavy, osobitosti sídelnej štruktúry Slovenska

– rozmiestnenie veľkých miest, osobitosti demografických štruktúr jeho regiónov a depresia prilahlých regiónov susedných štátov na východe) (4). Hodnotiac tretiu a štvrtú skupinu v zásade geografických faktorov možno konštatovať, že ich prejav je na Slovensku výrazne diferencovaný. Vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti v súvislosti s regionálnou politikou by preto nemalo byť prekvapujúce zistenie, že regionálne rozdiely, resp. rozdiely v ekonomickom a sociálnom rozvoji jednotlivých regiónov Slovenska pred jeho vstupom do EÚ boli veľké. Treba však akceptovať, že za dva základné poznatky vyplývajúce z hodnotenia regionálneho vývoja Slovenska (a všeobecne post - komunistických krajín) po roku 1989 možno považovať: prehĺbenie regionálnej diferenciácie (prehľbovanie diferenciácie, t.j. regionálnych rozdielov patrí nepochybne k všeobecným znakom územného vývoja v transformačnom období) (1) a zvýraznenie hierarchického usporiadania územia (razantnejšie oddelenie jednotlivých hierarchických úrovní regiónov, resp. miest) (2). Pod tento vývoj sa podľa nášho názoru rozhodujúcou mierou „podpisali“ práve geografické predispozície jednotlivých regiónov.

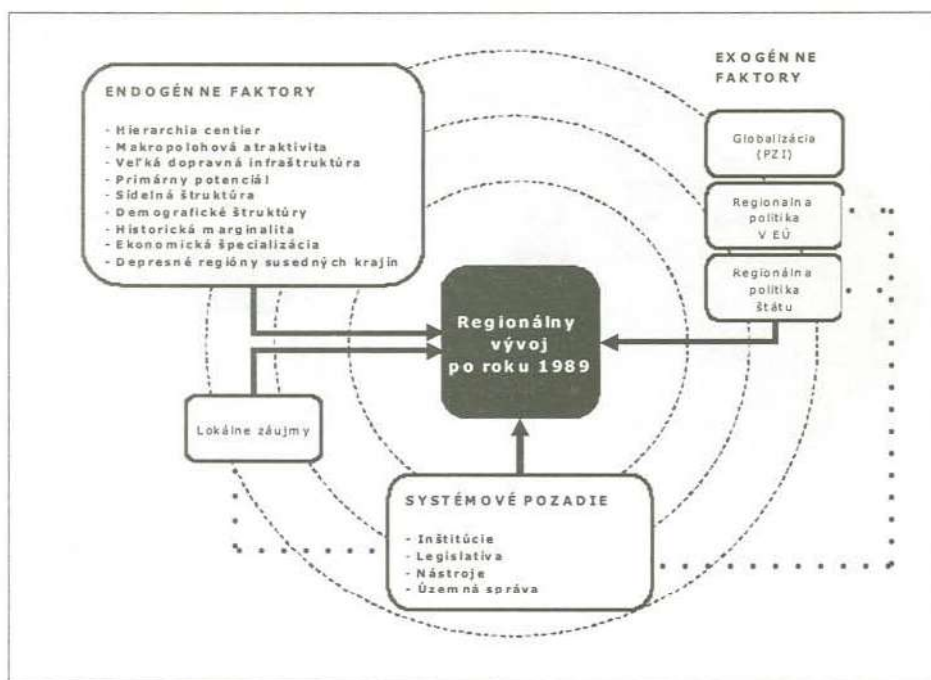
Súhlasíme s názorom tých autorov, ktorí hovoria, že globalizácia je fenoménom, ktorý môže zvýšiť životnú úroveň všetkým. Ekonomická teória netvrdí, že všetci na globalizácii zarobia, ale iba to, že čistý zisk bude kladný. A ďalej, „že víťazi v procese globalizácie vďaka tomu budú môcť nahradiť straty porazeným a stále budú „v pluse““ Stiglitz (2006). Problém však tkvie v tom, že nielen v celosvetovej mierke, ale aj v mierke jednotlivých štátov ekonomická globalizácia (ekonomika) predbehla politickú a sociálnu a určite aj globalizáciu myslenia. Je však reálne predpokladať, že na Slovensku sa napríklad, po posilnení a stabilizovaní ekonomiky, začnú razantnejšie riešiť problémy zaostávajúcich regiónov, resp. problémy regionálnych disparít všeobecne.

Obrázok 1. Regionálna diferenciácia Slovenska
(Prameň: Korec, Ondoš 2004)

Obrázok 2. Regionálna štruktúra Slovenska (otvorené regióny: 1-bratislavský, 2-trnavský, 3-stredné Považie, 4-košický; regióny parciálnej adaptácie: 5-podunajský, 6-nitriansky, 7-pohronský, 8-horné Považie, 9-severozápadné Slovensko; zaostávajúce regióny: 10-juh stredného Slovenska, 11-severovýchodné Slovensko, 12-východné Slovensko. (Prameň: Korec, Ondoš 2006)

Obrázok 3. Faktory podmieňujúce regionálny vývoj Slovenska po roku 1989

Literatúra

- BAŠOVSKÝ, O., DIVÍNSKY, B. (1991): The development of modern urbanisation in Slovakia and present problems. *Revue Belge de Géographie*, Vol.115, Nr. 1-2-3, pp. 265-277.
- BAŠOVSKÝ, O., ŠVECOVÁ, A. (2002): Hierarchia sídelného systému Slovenska. Atlas krajiny Slovenskej republiky, Bratislava, mapa č. 43, s.163.
- BENČ, V. (2002): Regionálna politika. [Regional politics] In: Marcinčin, A. ed.: Hospodárska politika na Slovensku 2000-2001. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, pp. 289-321. [ISBN 80-968155-8-X]
- BEZÁK, A. (1990): Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. *Geografický časopis*, roč. 42, č. 1, pp. 57-73.
- BEZÁK, A. (2000): Funkčné mestské regióny na Slovensku (Functional urban regions in Slovakia), *Geogr. Slovaca* 15. Geografický ústav SAV, Bratislava.
- BEZÁK, A. (2001): Niekoľko poznámok k revízii systému funkčných mestských regiónov na Slovensku. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belii*, Geografické štúdie 8, pp. 36-40.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje. Nástín, kritika, klasifikace. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- BUČEK, M. (2003): Regionálna integrácia Slovenskej republiky: stratégia využitia podpory Európskej únie. In: *Ekonomický časopis*, 51, 8, pp. 982-996. [ISSN 0013-3035]
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (2004): Geography of post-communist transformation and general cycle of regional development: experiences of the Czech Republic in a global context, *Eur. Spat. Res. Policy* 11, 7-29.
- FALŤAN, L. (1997): Pozícia Bratislavy v regionálnom rozvoji Slovenska. In: Zborník z vedeckej konferencie "Aktuálne problémy regionálneho rozvoja", Banská Bystrica, pp. 155-161.
- GAJDOŠ, P. (2002): Človek, spoločnosť prostredie (Priestorová sociológia). Bratislava: Sociologický ústav SAV, 374 p. [ISBN 80-85544-15-6]
- HAMPL, M. (1999): The development of regional system and societal transformation in the Czech Republic. In: Hampl et al: *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Vyd. DemoArt Praha, pp. 27-128. [ISBN 80-902154-9-1].
- HAMPL, M. (2001): Regionální vývoj v období transformace. In: Hampl, M. a kol: *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská transformace a obecná teorie*. Praha: DemoArt, pp. 17-41. [ISBN 80-902686-6-8]
- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Univerzita Karlova Praha, 147 s. . [ISBN 80-86746-02-X]
- HORNÁK, M. (2004): Vývoj dopravy Slovenska po roku 1989 (s dôrazom na vybrané aspekty dynamiky transformačných procesov a priestorové rozdiely vo vybavenosti dopravnou infraštruktúrou). Kandidátska dizertačná práca, PRIF UK Bratislava, 167 s.
- IRA, V., PAŠIAK, J., FALŤAN, L., GAJDOŠ, P. (2005): Podoby regionálnych odlišností na Slovensku. Sociologický ústav SAV, Vyd. FORMÁT Pezinok, 381 s. [ISBN 80-855544-39-7]
- JAURA, Z. (1988): Východiská a základné predpoklady socialistickej industrializácie Slovenska. Veda, Bratislava, 230 s., 071-055-88 VAZ.
- JOHNSTON, R. J., GREGORY, D., PRATT, G., WATTS M. (Eds) (2000): *The Dictionary of Human Geography*. Blackwell Publishers, London.
- KLING, J. (2002): Regionálna politika a regionálny vývoj. In: Kollár, M., Mesežnikov, G. ed.: *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti II*. Bratislava: IVO, pp. 493-510 [ISBN 80-88935-40-7]
- KOREC, P. (2004): Faktory podmieňujúce regionálnu diferenciáciu Slovenska. In: AFRN UMB, *Geografické štúdie* Nr. 12, Banská Bystrica, FPV UMB, 76-90.

- KOREC, P. (2005): Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989-2004. Bratislava: Geografika, 228 s. [ISBN 80-969338-0-9]
- KOREC, P., SMATANOVÁ, E. (2000): Hodnotenie novej geoeconomickej polohy regiónu Bratislavy. *Miscellanea Geographica* 7, ZU Plzeň, pp. 128-141.
- KOREC, P., ONDOŠ, S. (2004): New Pattern of the Regional Structure of Slovakia. In: *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych VIII/1, Regionalny wymiar integracji europejskiej*. Wrocław: UW, pp. 173-185. [ISBN 83-921877-1-7]
- KOREC, P., ONDOŠ, S. (2006): Less developed regions of Slovakia: identification and characteristics. *Acta Geographica UC*, Nr. 48, pp. 55-74.
- LUKNIŠ, M. (1985): Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, Bratislava: SAV, 37, 2-3, s. 137-163. [ISSN 0016-7193]
- MATLOVIČ, R. (2005): Geografia obyvateľstva Slovenska so zreteľom na rómsku minoritu. *Fakulta HPV Prešovskej univerzity*, Prešov, 332 s. [ISBN 80-8068-348-4]
- PAŠIAK, J., GAJDOŠ, P., FALŤAN, L. (2001): Regional Patterns in Slovak Development. In: *Central Europe in Transition: Towards EU Membership*. Regional Studies Association. Warszawa, pp. 330-364.
- PAVLÍNEK, P. (1995): Regional Development and the Disintegration of Czechoslovakia. *Geoforum*, 26, 4, pp. 351-372.
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. (2002): Postavenie okresov a krajov Slovenska z hľadiska hodnotenia vybraných sociálnych a ekonomických znakov. *Geographica Slovaca* 18, ed. A. Bezák, vyd. GÚ SAV Bratislava, s. 167 – 175. ISSN 1210 – 3519.
- SIRÁK, M. (1999): Regionálna politika. In: *Mesežnikov, G., Ivantyšin, M. (eds): Slovensko 1988-1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. IVO, Bratislava.
- SMITH, A. (1998): Reconstructing the Regional Economy: Industrial Transformation and Regional Development in Slovakia. Edward Elgar, 434 p. [ISBN 1858986516]
- STIGLITZ, J. E. (2006): Ako napraviť globalizáciu. *Project Syndicate*, 2006, vyšlo v Pravda, 9. septembra 2006, príloha denníka, p. III.
- TREND (1993): Kde sa v Európe oplatí investovať. *Trend*, č. 38, 22. septembra 1993, s. 4.
- TVRDOŇ, J., HAMALOVÁ, M., ŽÁRSKA, E. (1995): Regionálny rozvoj. Bratislava: Ekonóm, 126 p. [ISBN 80-225-0671-0]
- URBAN, O. (2000): České a slovenské dějiny do roku 1918. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha, 288 s. [ISBN 80-902261-5-9]
- ŽUDEL, J. (1984): *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 200 p.
- ŽUDEL, J. (1989): Administratívne zriadenie od najstarších čias do roku 1969. In: *Plesník, P. et al., ed.: Malá slovenská vlastiveda*. Bratislava: Obzor, pp. 276-283. [ISBN 80-215-0021-2]

GEOGRAPHICAL INFLUENCES ON REGIONAL DEVELOPMENT IN SLOVAKIA DURING TRANSITION OF SOCIETY

Summary

The study of regional development and regional disparities is a complicated interdisciplinary problem with plurality of research opinions unavoidable. The regional structure of the Slovak Republic was presented as a result of several factors, not considered commonly in available studies. The situation in regional structure associated to the year 2004, is understood as a result of contiguous evolution. A combination of simple quantitative method with qualitative reevaluation has proved to be surprisingly powerful, showing several features hardly disconnected with geogra-

phy of the country. With specific combination of macro-position of regions, settlement hierarchy, transport network, primary potential, demography, and economic structure and some others geographical factors, the backward regions have various future prospects, including cross-border partnerships.

From perspective of social and political stability of the state, it is important to respect a limit of maximum acceptable level of socioeconomic regional differentiation. It is frequently supposed, that Slovakia currently steps, within CEE region, in a second stage of socioeconomic transition. This stage will have qualitatively different aspects from the preceding. Initial spatial divergence has been massive, but our results support hypothetical disparities growth limits. In correspondence with the interpretations, we believe that the basic pattern of regional structure, as presented (wealthy North and West; less wealthy South and East), has already been in the macro-scale defined. Considering return back to historical trajectories, no significant further growth of disparities among twelve Slovak regions is expected. The focus of regional dynamics will be moved in a large scale, appearance and weight of inner regional resources will increase.

Recenzovali: Prof. RNDr. Eva Michaeli, PhD.
Doc. RNDr. René Matlovič, PhD.